

ONDERWIJS IN BOXTEL 1500-2000

Hans Pel (auteur)

Hanneke van der Eerden (tweede lezer)

2 februari 2014

Samenvatting

Vóór 1850 was het onderwijsaanbod in Boxtel pover. Het schoolbezoek was matig. Vooral onder meisjes was het analfabetisme hoog. Het onderwijs was openbaar en viel onder de verantwoordelijkheid van het gemeentebestuur; het had echter geen prioriteit. Maar daarna namen het schoolbezoek en de onderwijskwaliteit toe. Dat was vooral te danken aan de initiatieven van de parochiegeestelijkheid die ijverde voor katholiek onderwijs en daartoe religieuze congregaties naar Boxtel haalde om dit onderwijs te verzorgen. Het analfabetisme daalde daarna fors. Na 1900 groeide het onderwijsaanbod: er werden ulo's, een landbouwschool, een huishoudschool en kweekscholen voor meisjes gesticht. In 1939 opende een school voor Buitengewoon Lager Onderwijs. Het initiatief tot het stichten van deze nieuwe vormen van onderwijs kwam in hoofdzaak van parochies en particulieren. Het gemeentebestuur bleef tot de Tweede Wereldoorlog nogal passief. Na 1945 kwamen onder meer een HBS, een MMS, een Ambachtsschool en een Schildersschool. Het gemeentebestuur zag het belang van goed onderwijs nu ook in. De onderwijsvoorzieningen waren vanaf de jaren vijftig en zestig zo goed, dat Boxtel op onderwijsgebied een regionale functie ging uitoefenen.

1. Onderwijs in Boxtel vóór 1850

Er is weinig bekend over het Boxtelse onderwijs vóór 1800.¹ Zeer waarschijnlijk was er al in de 15^e eeuw een school in het dorp, want in een akte uit 1454 is sprake van ene 'meester Willem Scoelmeesters'. De school stond op het kerkhof aan de noordoostzijde van de Sint-Petruskerk en was sterk verbonden met de kerk. Vermoedelijk hebben vooral parochiegeestelijken er les gegeven. Het accent lag op godsdienstondericht, leren lezen en schrijven en het zingen van Latijnse gezangen.² Nadat de Sint-Petruskerk in 1493 tot kapittelkerk³ was verheven, werd de parochieschool 'kapittelschool' genoemd.⁴ In de 15^e eeuw gingen vanuit de parochie Boxtel jongens studeren aan de Leuvense universiteit. Mogelijk hebben de armlastigen onder hen, 'bonifanten'⁵ genoemd, kunnen studeren met een beurs die beschikbaar werd gesteld door kanunniken en priesters.⁶ De bonifanten woonden in het 'Bonifantenhuis' aan de noordwestzijde van de kerk.⁷ Tussen 1550 en 1648 studeerden 31 Boxtelse jongens aan een universiteit. Een van hen was Petrus de Bresser. Deze in 1546 geboren Boxtelaar werd op 20-jarige leeftijd ingeschreven op de universiteit van Leuven. Hij keerde in 1580 als kanunnik naar Boxtel terug en maakte deel uit van het kapittel tot aan zijn dood in 1634.⁸ Of er in die tijd in Boxtel naast de dorpsschool ook een Latijnse School bestond, is onzeker.⁹

¹ Dit artikel is, tenzij anders aangegeven, gebaseerd op Pel, J.A., *Economische bedrijvigheid in transitie. Boxtel in de negentiende en twintigste eeuw*, 30-32, 99-102, 170-172, 261.

² Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 240.

³ Een kapittelkerk is een voorname kerk waaraan een collegiaal kapittel van kanunniken is verbonden met het doel om de eredienst plechtiger te vervullen. Het kapittel in Boxtel telde negen seculier kanunniken (priesters). Zie: Coenen, *Baanderheren, boeren & burgers*, 93.

⁴ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 240.

⁵ De term 'Bonifanten' is een verbastering van 'bonorum infantium' ofwel 'brave kinderen'.

⁶ Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, 101, 186-188.

⁷ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 243.

⁸ Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, 101, 186-188.

⁹ Coenen schrijft dat er in 1648 een Latijnse school in Boxtel was die door het kapittel werd bediend (blz. 267). De Visser betwijfelt dit, omdat in Boxtelse archivalia, waaronder de testamenten van zes welgestelde Boxtelaren, niets te vinden is over een Latijnse school (blz. 244-246).

*Het huis met de vier ramen aan de noordwest zijde van de Sint-Petruskerk
is waarschijnlijk het Bonifantenhuis.
Links daarvan de gereformeerde school (Tekening Pierre Janssen)*

Na de inname van 's-Hertogenbosch door de troepen van Frederik Hendrik in 1629 namen de nieuwe machthebbers maatregelen om een eind te maken aan de uitoefening van de katholieke eredienst in de Meierij.¹⁰ Dat had ook grote gevolgen voor het onderwijs. Vanaf 1631 moesten alle schoolmeesters van gereformeerde huize zijn.¹¹ Aanvankelijk werden paapse scholen nog gedoogd, maar in 1648 werden in alle dorpen de katholieke schoolmeesters ontslagen en vervangen door protestanten, ook in Boxtel.¹² Rond 1650 liet het dorpsbestuur in opdracht van de regering een gereformeerde school bouwen naast het 'Bonifantenhuis' aan de noordwestzijde van de kerk.¹³ Deze school was omstreeks 1790 veel te klein en verkeerde bovendien in een ernstige staat van verval.¹⁴ Daarom gaf het dorpsbestuur in 1792 opdracht een nieuwe school te bouwen, naast de bouwvallige gereformeerde school en vlakbij de toren van de Sint-Petruskerk. Deze nieuwe school stond daarom in de volmond bekend als de Torenschool. Het was een gemeenteschool waarin het katholieke kerkbestuur vanaf 1859 op zon- en feestdagen godsdienstonderwijs mocht geven.¹⁵

¹⁰ Dorenbosch, *De Boxtelse St.-Petrus* dl. 1, 20-21.

¹¹ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 246.

¹² Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, 267-269.

¹³ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 247.

¹⁴ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 250.

¹⁵ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 250. In 1798 had de Nationale Vergadering van de Bataafse Republiek bepaald dat de katholieken hun rechten terugkregen.

Boxtel bezat aan het eind van de achttiende eeuw twee lagere scholen, de nieuwe Torenschool naast de Sint-Petruskerk en de school te Gemonde.¹⁶ De Torenschool telde zo'n tweehonderd leerlingen. De onderwijzer had een jaarwedde van fl. 200 en het schoolgeld bedroeg drie stuivers per drie maanden. In het begin van de negentiende eeuw kwam daar een Franse kostschool bij, onder leiding van Clement van Breugel (de Breugle). Maar deze school werd korte tijd later al weer opgeheven toen Van Breugel naar Den Bosch vertrok.

Lang niet alle kinderen gingen naar school. Veel kinderen moesten werken, vooral in de zomermaanden. Verder speelde zeker mee dat nogal wat ouders het schoolgeld niet konden opbrengen.

In oktober 1820 verzocht Henri Louis Sönghen, kandidaat-onderwijzer uit Oirschot, aan het Boxtelse gemeentebestuur om toestemming '... om binnen Boxtel als Fransch kostschoolhouder en onderwijzer der jeugd te worden toegelaten...' De gemeenteraad vond het blijkbaar een goed idee en verleende Sönghen toestemming. Wanneer deze precies begon, is niet duidelijk.

Districtscommissaris Luijben bleek niet zo tevreden over de kwaliteit van het Boxtelse onderwijs. Hij meldde in zijn jaarverslag over 1828: '... Te Boxtel maakt de onderwijzer niet veel werk van de kleine kinderen en zijn de schoolgelden te hoog voor de minvermogenden'. Na 1830 begon de kwaliteit van het onderwijs wat te verbeteren. Hoofdinspecteur Wijnbeek schreef: '... Van de school te Boxtel en haar onderwijzer Van de Velden kan ik niet anders dan herhalen als het goede, hetwelk ik in mijn vorig verslag [1835] daarvan vermeld heb. Als dag- en kostschool is zij steeds in bloei. Jammer dat het lokaal veel te klein is en het gemeentebestuur geen lust betoont om iets ter vergrooting te koste te leggen.' Wijnbeek was dus vol lof over het onderwijs, maar haalde tegelijk fel uit naar het gemeentebestuur om zijn laksheid.

In 1830 volgden ongeveer 250 kinderen de lessen op de Torenschool. Dit aantal was te hoog en de gemeenteraad achtte het nu wel opportuun om een tweede 'schoollokaal' op te richten '... in een der uithoeken der gemeente'. Het heeft lang geduurd voor dit plan werd gerealiseerd. Na afwijzing door de landsregering van het eerste verzoek tot oprichting van een nieuwe school, besloot de raad te wachten tot de oorlog met België was afgelopen. Pas in 1846 werd een nieuwe openbare lagere school in Boxtel geopend, en wel in het gehucht Tongeren aan de huidige Loxvenseweg.¹⁷ Drie jaar later telde deze school al honderd leerlingen.¹⁸

Ondanks deze ontwikkelingen bleef het analfabetisme in Boxtel groot. Dat blijkt uit het percentage mannen en vrouwen dat niet in staat was hun naam onder de huwelijksakte te zetten. Tussen 1816 en 1820 bedroeg dat percentage bij de mannen 44,4 en bij de vrouwen 55,4. In de jaren 1846 - 1850 was dat bij de mannen teruggelopen tot 41,6 procent. Maar bij de vrouwen was het gestegen naar 73,5 procent! Dit duidt op een stagnerende ontwikkeling wat betreft het onderwijs aan meisjes.

2. Onderwijs in de periode 1850-1900

Na 1850 ging het geleidelijk beter met het Boxtelse onderwijs. Dit was vooral te danken aan de inspanning van religieuzen: de Zusters van de Choorstraat en de Zusters JMJ. Deken Wilmer wilde graag bijzonder (d.w.z. katholiek) onderwijs voor meisjes, dat geleid werd door zusters. Door zijn goede contacten met de Zusters van de Choorstraat in Den Bosch werd Wilmers wens zonder al te veel moeite gerealiseerd. In 1852 wordt voor het eerst melding gemaakt van een bijzondere bewaarschool. In 1855 werd een bijzondere meisjesschool voor lager onderwijs geopend. In 1862 namen de zusters JMJ. de onderwijstaak van de zusters van de Choorstraat over.

¹⁶ Het gaat hier om het deel van Gemonde dat onder Boxtel viel.

¹⁷ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 255.

¹⁸ Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, 267-269, 321.

De Onderwijswet van 1857 verplichtte elke gemeente voldoende openbare scholen te stichten en te onderhouden. Mede daarom nam de Boxtelse gemeenteraad in hetzelfde jaar het besluit om het lager onderwijs uit te breiden. In 1868 verrees een nieuwe openbare school aan de Burgakker ter vervanging van de aloude Torenschool.¹⁹ En toen deze school te klein werd, besloot het gemeentebestuur in 1893 een nieuwe drieklassige openbare school in de Nieuwstraat (nu Nieuwe Nieuwstraat) te bouwen.²⁰ De openbare school op Tongeren werd in 1882 vervangen door een school in de Mijlstraat die Boxtelaars in de regel de ‘boerenschool’ noemden.²¹

Het schoolbezoek liet ook nu nog vaak te wensen over, omdat de kinderen moesten werken op het land of in de fabrieken. Pogingen om het verzuim tegen te gaan hielpen weinig. In opdracht van het gemeentebestuur moesten onderwijzers gaan bijhouden welke kinderen de school geregeld bezochten. Het ging dan in het bijzonder om arme kinderen die gratis onderwijs ontvingen (tussen 1870 en 1900 ruim 40 procent van alle leerlingen!). De gemeente dreigde verzuim af te straffen met verlaging van de bijstand. De Vincentiusvereniging gooide het in de jaren tachtig over een andere boeg: zij beloonde arme gezinnen bij trouw schoolbezoek. Het verslag van de schoolcommissie over 1887 geeft een beeld van de kwaliteit van het onderwijs. De commissie vond het onderwijs in lezen, schrijven, rekenen en taal voldoende, vormleer en zingen nog middelmatig. Orde en tucht werden als goed beoordeeld. Over de ijver van het onderwijzend personeel was men in alle opzichten tevreden. Het schoolverzuim verminderde weliswaar, maar was vooral in Breukelen nog te hoog. Het aantal kinderen dat onderwijs volgde, breidde zich in de loop van de eeuw uit, zowel door de groei van de bevolking als door verminderd verzuim. Dat verzuim liep volgens het gemeentebestuur nog niet ver genoeg terug, want sinds 1897 gold een plaatselijke verordening tot wering van schoolverzuim, die bepaalde dat het verboden was ‘kinderen beneden de twaalf jaar gedurende de dagschooltijden arbeid te doen verrichten’. Desondanks is het analfabetisme vooral na 1870 fors gedaald, zeker onder meisjes.

In 1861 adviseerde de plaatselijke schoolcommissie het gemeentebestuur om een tekencursus te starten. De gemeente was hiertoe bereid. Gemeenteopzichter Van Liempt wilde de lessen wel verzorgen als hij de benodigde materialen kreeg en er zich ten minste vijftien leerlingen aanmeldden. De gemeenteraad ging akkoord en was zelfs bereid bij aanmelding van tien leerlingen het schoolgeld voor vijf leerlingen bij te passen. Het schoolgeld bedroeg 60 cent per maand. De lessen gingen hetzelfde jaar met twintig leerlingen van start in de Torenschool.²² De tekenschool bleek aanvankelijk geen succes, want in 1862 waren er nog maar vijftien leerlingen. En een jaar later werd de cursus wegens gebrek aan leerlingen zelfs gestaakt. In 1866 begon de tekencursus echter opnieuw. Hulponderwijzer Van de Ven ging de lessen verzorgen in de openbare school aan de Burgakker. De belangstelling voor het tekenonderwijs bleef echter gering. Het aantal leerlingen schommelde tussen de vijf en de negen. Dit leidde tot de opheffing in 1873. Pas na 1900 werd er opnieuw tekenles in Boxtel gegeven. Het is ook de vraag of Boxtelse bedrijven in die jaren behoefte hadden aan arbeiders die de tekencursus hadden gevolgd. Meer voor de hand liggend was een vakopleiding in de textielsector geweest. Maar ondanks het grote belang van de textielnijverheid voor de gemeente werd er, in tegenstelling tot bijvoorbeeld in Tilburg, geen vakopleiding in deze richting gestart.

¹⁹ De Torenschool werd in 1923 afgebroken. Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 250.

²⁰ Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, 322-323.

²¹ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 257.

²² Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 256.

3. Onderwijs in de eerste helft van de twintigste eeuw

Boxtel telde in 1900 drie openbare scholen (Burgakker, Mijlstraat, Nieuwstraat) en één bijzondere meisjesschool (Duinendaal). Na 1900 maakte het Boxtelse onderwijs een enorme groei door. Die groei was vooral te danken aan de diverse kerkbesturen, maar ook aan de NCB. Het aantal lagere scholen groeide en er kwamen enkele scholen voor Uitgebreid Lager Onderwijs. Het bijzonder onderwijs breidde zich sterk uit ten koste van het openbaar. Het analfabetisme liep snel terug.

*De openbare mulo en de tekenschool aan de Burgakker.
Links de onderwijzerswoning, rechts de mulo die in 1909 werd geopend.
In 1962 betrok de Levensschool dat pand.*

Voor de ontwikkeling van het lager onderwijs was de Onderwijswet van 1920 heel belangrijk. Deze wet bepaalde de gelijkstelling van het openbaar en bijzonder onderwijs en maakte daarmee een eind aan een decennialange Schoolstrijd. Ten gevolge van deze wet namen de katholieke kerkbesturen bijna alle openbare scholen over.²³ Gemeentebesturen waren wel verplicht minstens één openbare school in stand te houden. In Boxtel bleef alleen de openbare lagere school aan de Burgakker behouden. Bij deze school, die in 1909 was vervangen door een nieuwe, grotere school, werden tevens een openbare mulo en de pas (her)opgerichte tekenschool ondergebracht.²⁴ De mulo werd in 1937 bij gebrek aan leerlingen opgeheven.²⁵ In 1922 werd in de Ons Doelstraat een nieuwe openbare school gebouwd.²⁶

In de nieuwe H. Hartparochie, opgericht in 1901, openden de Zusters Ursulinen in 1908 een bewaarschool en een jaar later de Sint-Angelaschool, een bijzondere lagere school voor meisjes, beide in de Nieuwe Kerkstraat (de huidige Baroniestraat). In 1921 startten de zusters ook nog een Mulo als vooropleiding voor hun kweekschool. In 1922 werd de openbare school aan de Mijlstraat (de 'boerenschool') overgedragen aan het kerkbestuur en omgezet in een katholieke jongensschool met de naam Sint-Aloysiuschool.²⁷ In 1924 ging ook de pas twee jaar eerder geopende openbare school aan de Ons Doelstraat over naar het kerkbestuur onder de naam 'R.K. jongensschool Sint-Franciscus.'²⁸ Deze snelle wisseling van denominatie had te maken met de opening van de openbare school in Lennisheuvel.²⁹

²³ Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, 389.

²⁴ Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, 390.

²⁵ Pel, Hans, *Boxtel Toen en Nu deel 2. Bij leven en welzijn 1850-1970*, 42.

²⁶ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 262.

²⁷ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 261.

²⁸ Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, 390.

²⁹ Gemeentegids van Boxtel 1925, 40.

Het kerkbestuur van de Sint-Petrusparochie had zeggenschap over de in 1909 geopende Sint-Petrusschool aan de Burgakker, de Sint-Jozefschool (1903) en Sint-Joseph-mulo (1924)³⁰ voor meisjes van de Zusters JMJ op Duinendaal en vanaf 1930 over de Sint-Paulusschool. Deze laatste school was gevestigd in de voormalige openbare school aan de Nieuwstraat die was afgestoten na de ingebruikname van de nieuwe openbare school aan de Burgakker in 1909.³¹ Het gehucht Lennisheuvel zat begin jaren twintig te springen om een eigen lagere school. Pastoor Manders wilde graag een school bouwen, maar had geen geld.³² De gemeente kocht een houten noodlokaaltje waarin in oktober 1924 een openbare noodschool van start ging.³³ Het noodschooltje stond aan de Mijlstraat. Pastoor Manders was dit openbare schooltje een doorn in het oog. Hij wilde een volwaardige katholieke school. Na een ongelooflijke strijd tegen kerkelijke, burgerlijke en ambtelijke instanties kreeg hij eindelijk zijn zin.³⁴ In 1930 opende de katholieke school Sint-Theresia zijn deuren.³⁵

Een klas van de Sint-Joseph-mulo voor de meisjes op Duinendaal

Beroepsonderwijs

In deze periode kwam het beroepsonderwijs in Boxtel van de grond. In 1902 startte de eerste landbouw-wintercursus. Het was een groot succes. Het onderwijs werd in de wintermaanden gegeven op maandag, woensdag en vrijdag in de 'boerenschool' in de Mijlstaat. Leerlingen moesten voldoende lager onderwijs hebben genoten en ten minste vijftien jaar oud zijn. Die criteria golden ook voor de nieuwe tekencursus die in 1903 begon. De animo voor deze cursus, een soort voorloper van het latere ambachtsonderwijs, bleek onder de Boxtelse jongens net als in het verleden niet groot. Het aantal leerlingen schommelde in de eerste twee decennia van de eeuw tussen de zeventien en de negentwintig. In de jaren dertig is het tekenonderwijs weer gestaakt.³⁶

³⁰ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 257.

³¹ Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, 390.

³² Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, 391.

³³ Gemeentegids van Boxtel 1925, 40.

³⁴ http://www.lennisheuvel.nl/LennisWIKI/index.php?title=Gebouwen#Sint_Theresia_school

³⁵ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 262.

³⁶ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 259.

Ook nieuw voor Boxtel was de opleiding voor onderwijzeressen. Het waren de Zusters Ursulinen die in 1911 de R.K. Kweekschool 'Sint-Ursula' voor meisjes stichtten. Deze school sloot zijn deuren in 1936.

De nieuwe kweekschool 'Sint-Ursula' van de Ursulinen omstreeks 1913

Iets om echt trots op te zijn was dat in 1914 de eerste katholieke landbouw-winterschool van Nederland in Boxtel zijn deuren opende. Deze school, die voor een deel werd bekostigd uit het legaat van Van Cooth, had tot doel: '... door onderricht in de R.K. Godsdienst en Maatschappijleer, en door het aanbrengen van de nodige vakkennis, waarbij rekening wordt gehouden met den aard van het land- en tuinbouwbedrijf in Midden- en Oostelijk Noordbrabant, aankomende landbouwers zedelijk, maatschappelijk en vakkundig hooger te ontwikkelen'. Leerlingen waren uit het hele land afkomstig. Daarom werd een internaat aan de school verbonden.³⁷ In 1932 werd daarnaast de huishoud-dagschool van de NCB geopend. Deze school was gevestigd op Duinendaal en vond zijn oorsprong in de landbouw-wintercursus voor meisjes die in 1926 voor het eerst werd gegeven. De huishoudschool verhuisde in 1965 naar de Jan-Kruisenstraat.³⁸

De R.K. Landbouwschool in 1915

³⁷ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 262.

³⁸ Pel, Hans, *Boxtel Toen en Nu deel 2. Bij leven en welzijn 1850-1970*, 42; Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 262.

In vergelijking met de kerkbesturen bleef het gemeentebestuur van Boxtel vooralsnog passief op onderwijsgebied. In 1918 pleitte Dr. Moller, de grote pionier van Ons Middelbaar Onderwijs (toen nog de Vereniging Ons Handelonderwijs) in Brabant, tijdens een bijeenkomst van de vereniging 'Roomsche Cultuur' in Boxtel voor de stichting van een katholieke middelbare handelsschool voor Boxtel en omstreken. Hiertoe werd een comité in het leven geroepen, maar het initiatief ging door gebrek aan enthousiasme bij het Boxtelse gemeentebestuur als een nachtkaars uit. Ook het plan voor oprichting van een middelbare handelsschool voor uitsluitend meisjes onder leiding van de zusters Ursulinen werd niet gerealiseerd. Wel konden belangstellenden in het schooljaar 1921-1922 een cursus van de Handelsavondschool volgen.³⁹ In 1940 had Boxtel nog steeds geen technisch onderwijs, terwijl daar zo'n grote behoefte aan was. Het vroegere gemeentelijke tekenonderwijs was al lang verdwenen. Kleine aantallen jongens volgden nijverheidsonderwijs in omliggende plaatsen. Dit kon het gebrek aan geschoolde arbeidskrachten in Boxtel niet opheffen. Dit was een aantal notabele ingezetenen een doorn in het oog. In 1939 richtten zij de vereniging 'Herlevend Boxtel' op met als doel 'Boxtel te verheffen uit de deplorabele toestand waarin zij was vervallen'. De vereniging spande zich vooral in voor de verbetering van het (beroeps)onderwijs, de infrastructuur, de volkshuisvesting, de volksgezondheid en last but not least het industriële klimaat. Uit vrees voor onvoldoende geschoolde vaklieden zag 'Herlevend Boxtel' realisering van technisch onderwijs als een van haar speerpunten. Door de oorlog werd realisering van dit voornemen vertraagd tot 1946.

Buitengewoon lager onderwijs

Vermeldenswaard is zeker nog de oprichting in 1939 van de Sint-Willibrordusschool voor buitengewoon lager onderwijs (BLO). Het initiatief voor deze school kwam van deken Broekman, pastoor van de H. Hartparochie. De lessen startten met 42 leerlingen in De Ark. Piet Princen was de eerste directeur. In november 1940 verhuisde de school naar de Burgakker, waar men zijn intrek nam in de lokalen van de openbare school.⁴⁰ Nu konden kinderen met een beperking uit Boxtel en daarbuiten voor het eerst naar school.

4. Onderwijs na de Tweede Wereldoorlog

Pas na de Tweede Wereldoorlog zijn de onderwijsvoorzieningen in Boxtel op het vereiste niveau gebracht. De houding van het gemeentebestuur was nu veel positiever dan vóór 1940. Het technisch onderwijs kwam eindelijk van de grond en ook het algemeen voortgezet onderwijs kreeg vlak na de oorlog een sterke impuls. In 1947 stichtten de Ursulinen een MMS en twee jaar later startte de HBS. Met de Mammoetwet in 1968 ging het hele voortgezet onderwijs op de schop. In het kleuter- en lager onderwijs gebeurde iets soortgelijks in 1985 met de komst van het basisonderwijs.

Kenmerkend voor deze periode is dat de aanwezigheid en invloed van religieuzen en kerkbesturen sterk is ingekrompen. Leken namen de plaats in van paters (Jacob-Roelandslyceum) en fraters (De la Salle), en kerkbesturen maakten plaats voor reguliere schoolbesturen.

Kleuter- en lager onderwijs

Lange tijd was de Sint-Petrusschool de enige lagere jongensschool en de Sint-Jozefschool (Duinendaal) de enige lagere meisjesschool in de Sint-Petrusparochie. In 1930 kwam daar de Sint-Paulusschool voor jongens aan de Nieuwstraat bij. Begin jaren zeventig maakten deze scholen plaats voor de Hobbendonken en kleuterschool het Kasteeltje, in 1975 gevolgd door de Vorsenpoel. De Sint-Petrusschool aan de Burgakker bleef aanvankelijk bestaan als dependance van de Vorsenpoel, maar groeide later uit tot een volwaardige school als gevolg van aanwas van

³⁹ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 260.

⁴⁰ De la Salle had al vanaf 1924 een eigen internaatschool voor 'zwakbegaafde leerlingen'.

leerlingen vanuit het stationskwartier. Jongens en meisjes zaten nu bij elkaar in de klas. Enkele jaren later werd de basisschool de Beemden geopend.

In de H.Hartparochie sloot de Sint-Aloysiuschool in 1970 en de Sint-Franciscusschool in 1977. De Sint-Angelaschool bleef nu als enige school in de parochie over.⁴¹

In de nieuwe Maria-Reginaparochie werden jongensschool de Zonnehoek (1956) en de meisjesschool Maria Koningin (1960) geopend. In 1973 kwam daar de Dom-Helder-Camara-school bij, die al in 1981 opging in de Zonnehoek. De Maria-Koninginschool sloot in 1980. De Zonnehoek werd omgedoopt in de Walpoort en weer later in de Prinses-Amaliaschool.⁴²

Aan het Ronduutje opende in 1954 de eerste protestantse school in Boxtel, de Molenwijkschool, zijn deuren.⁴³ In 2005 verhuisde deze inmiddels oecumenische school naar de Achterberghstraat.

In 1974 keerde het openbaar onderwijs weer terug met de start van de Oosterpoort en later de Brink. Deze fuseerden in 2002 onder de naam Spelelier.⁴⁴

De in 1954 geopende Molenwijkschool aan het Ronduutje

Algemeen Voortgezet Onderwijs

Omstreeks 1960 telde Boxtel wat betreft het algemeen voortgezet onderwijs een mulo voor jongens, een mulo voor meisjes, een MMS, een HBS en een gymnasium. Meisjes-mulo St.-Joseph kreeg op Duinendaal gebrek aan ruimte. Daarom werd in de Vicaris-Van-Alphenlaan een nieuwe school gebouwd. De naam van de school werd veranderd in R.K.Meisjes-ulo 'Wiltzangk'. Bij het van kracht worden van de Mammoetwet in 1968 werden de jongens- en de meisjes-mulo samengevoegd onder de naam 'R.K. Mavoschool Boxtel'. De lessen werden gegeven op verschillende locaties. Dat leidde al snel tot plannen om een geheel nieuwe school te bouwen. Op 1 augustus 1979 werd de nieuwe mavo 'Wilgenbroek' aan de Dr.De-Brouwerlaan in gebruik genomen. In 1999 ging de school op in het nieuwe VMBO-college.

⁴¹ Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, 391. Met de omzetting in 1985 van de jongens- en meisjesscholen in basisscholen is het predicaat Sint bij alle scholen verwijderd.

⁴² Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, 392.

⁴³ <http://www.bs-jenaplan-molenwijk.nl/>

⁴⁴ Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, 391-392.

Na het van kracht worden van de Mammoetwet in 1968 werd de MMS omgevormd tot de Brabant-havo die op zijn beurt in 2000 fuseerde met het Jacob-Roelandslyceum.⁴⁵ Het R.K. Gymnasium van de Paters Assumptionisten vormde vanaf 1964 samen met de HBS het nieuwe Jacob-Roelandscollege dat in 1968 werd omgedoopt in Jacob-Roelandslyceum.

Het nieuwe gebouw van het Jacob-Roelandslyceum in 1955.

Beroepsonderwijs

Het technisch onderwijs, vóór de oorlog zo node gemist, maakte in 1946 een goede start in het Sint-Paulusjeugdhuis (nu 'de Rots') aan de Nieuwstraat met ruim tachtig leerlingen en twee studierichtingen: houtbewerking en metselen/stukadoeren. In 1950 betrok 'Technische School Pius X', na omzwervingen langs een aantal noodonderkomens, een eigen gebouw in de Prins - Bernardsstraat. Dit werd al snel te klein. In 1967 verrees een geheel nieuwe aan de moderne eisen aangepaste school voor Lager Technisch Onderwijs onder de naam 'LTS Mgr. Bannenbergh' aan de Baanderherenweg.

Technische School Pius X omstreeks 1950

⁴⁵ Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, 393.

Vanaf 1947 werden er op verschillende locaties in Boxtel wintercursussen in het schildersvak gegeven. Dit initiatief, uitgaande van de Nederlandse Katholieke Bond van Schilderpatroons, groeide in 1957 uit tot de stichting van een dagschool: de R.K. Schildersschool 'Sint-Lucas'. De gemeente werkte van harte mee aan deze voor Nederland unieke opleiding. De opleiding was en is uniek in Nederland. De school was aanvankelijk gevestigd op de Burgakker (zowel in het Verenigingsgebouw als in het Patronaat), later verhuisde men naar de Grote Beemd. Momenteel zit de school weer op de Burgakker.⁴⁶

In 1958 werd de Levensschool gesticht met het doel de leerlingen, voornamelijk jonge arbeiders en arbeidsters, te begeleiden bij de overstap van het 'beschermde' schoolleven naar de harde maatschappij. De leerlingen gingen een dag per week naar school. De school was aanvankelijk gevestigd in het Sint-Paulusjeugdhuys⁴⁷, maar verhuisde in 1962 naar de Burgakker.⁴⁸ Het onderwijsaanbod op de al voor de oorlog bestaande huishoudschool werd uitgebreid: in 1951 werd begonnen met het Mater-Amabilisonderwijs (het richtte zich op meisjes ouder dan 16 jaar en ook op jongere werkende meisjes) en een jaar later startte voor het eerst de opleiding 'Hulp in de huishouding'. In 1961 werd gestart met de Vooropleiding voor Verzorgende Beroepen (VVB-opleiding). De school verhuisde in 1965 naar een nieuw gebouw in de Jan-Kruisenstraat.⁴⁹

De toenemende industrialisering en de structurele veranderingen in de landbouw zorgden voor een sterk afnemende belangstelling voor het agrarisch onderwijs. Omstreeks 1960 sloten talrijke Lagere en Middelbare Landbouwscholen. Het landbouwonderwijs zou moeten worden geconcentreerd om te kunnen overleven. Maar de Middelbare Landbouwschool in Boxtel bleef bestaan en groeide na 1970 onder invloed van de toenemende belangstelling voor natuur en milieu onder de naam Helicon uit tot een van de grootste onderwijsorganisaties in de groene sector in Nederland.

Buitengewoon onderwijs

De Sint-Willibrordusschool verhuisde begin jaren zestig naar de Achterberghstraat en kreeg in 1990 de naam 'De Speelman'. In 2004 is de school verhuisd naar de Tijvert.⁵⁰ De reeds sinds 1924 bestaande internaatschool voor 'zwakbegaafde leerlingen' van De la Salle bestaat nog steeds en heet nu de Sint-Michaelschool. In 1973 werd LOM-school 't Honk voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden geopend. In augustus 2001 zijn 't Honk en de afdeling MLK (moeilijk lerende kinderen) van De Speelman gefuseerd tot één school voor speciaal basisonderwijs met de naam SBO De Maremak. De Maremak was tot april 2012 gevestigd in de voormalige mavo 'Wilgenbroek' aan de Dr.De-Brouwerlaan. Nu zit de school in een nieuw schoolgebouw naast De Beemden aan de Beukems.⁵¹

Boxtel beschikte in de naoorlogse periode over dermate uitstekende onderwijsvoorzieningen dat de gemeente op onderwijsgebied een regionale functie ging uitoefenen. Praktisch alle middelbare scholen en scholen voor beroepsonderwijs trokken leerlingen van buiten de gemeente.

⁴⁶ Pel, Hans, *Boxtel Toen en Nu deel 1. Leven en werken 1850-1970*, 79.

⁴⁷ Pel, Hans, *Boxtel Toen en Nu deel 1. Leven en werken 1850-1970*, 69.

⁴⁸ Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, 260.

⁴⁹ Pel, Hans, *Boxtel Toen en Nu deel 2. Bij leven en welzijn 1850-1970*, 79.

⁵⁰ Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, 396. Jenaplanschool Molenwijk betrok het vrijgekomen pand.

⁵¹ <http://www.st-christoffel.nl/index.php?page=file&id=831>; Maremak Schoolgids 2012; BD 19-4-2012.

literatuur

Aker, Theo van den, Piet van Oers, *Boxtel: kijk nou 'ns*, Boxtel 1983.

Brabants Centrum, diverse artikelen.

Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, Boxtel 2004.

Dorenbosch, P.Th.A., *De Boxtelse St.-Petrus*, I, Boxtel, 1983.

Doyen, Wil en Frans van Susante, *Boxtel in grootmoeders tijd*, Zaltbommel 1992.

Gemeentegids van Boxtel 1925, Amsterdam 1925.

Pel, Hans, *Boxtel Toen en Nu deel 1. Leven en werken 1850-1970*, Hulst 1991.

Pel, Hans, *Boxtel Toen en Nu deel 2. Bij leven en welzijn 1850-1970*, Hulst 1992.

Pel, Hans, *Dienstbaar en gedreven. Kloosterorden en congregaties in Boxtel en Liempde 1500-2005*, Boxtel 2006.

Pel, Hans, *Vur d'n boer, de koei en Onze Lieve Heer. Honderd jaar R.K. Boerenbond Boxtel 1896-1996*, Boxtel 1996.

Pel, J.A., *Economische bedrijvigheid in transitie. Boxtel in de negentiende en twintigste eeuw* (dissertatie), Tilburg 1994, de paragrafen over het onderwijs in de hoofdstukken 1, 3, 5, 7.

Pel, J.A., *Op de kaart gezet. Hendrik Verhees, politicus, kaartenmaker en waterstaatkundige, 1744-1813*, Boxtel 2007.

Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, Boxtel, 1999.

Geraadpleegde websites

http://www.lennisheuvel.nl/LennisWIKI/index.php?title=Gebouwen#Sint_Theresia_school

<http://www.bs-jenaplan-molenwijk.nl/>

<http://www.st-christoffel.nl/index.php?page=file&id=831>